

EDMUND BURKE

Úvahy o revoluci ve Francii

Centrum pro studium demokracie a kultury

kterých jsou nejsvětější práva a svobody naším *dědictvím*.

V proslulém zákoně pocházejícím z třetího roku panování Karla I., nazvaném *Petice za práva*, parlament králi praví: „Tvoji poddaní *zdědili* tuto svobodu.“ Občanské svobody se zde tedy nenárokují na základě abstraktních principů, jako jsou „lidská práva“, ale jako práva Angličanů a odkaz předků. Selden³⁵ a ostatní dokonale vzdělaní mužové, kteří Petici za práva sestavili, byli se všemi obecnými teoriemi „lidských práv“ obeznámeni přinejmenším stejně dobře jako kterýkoli z řečníků na našich kazatelkách a vašich tribunách; znali je právě tak dobře jako Dr. Price nebo abbé Sieyès.³⁶ Avšak z důvodů vyplývajících z oné praktické moudrosti, jež odsunula do pozadí jejich teoretické znalosti, dali před vágním, spekulativním právem, které vystavovalo nezpochybnitelné dědictví nebezpečí, že se stane předmětem tahanic divokých a svárlivých povah a nakonec bude roztrháno na kusy, přednost tomuto pozitivnímu, doloženému *dědičnému* nároku na vše, co může být člověku a občanu drahé.

Stejná prozíravost prostupuje všemi zákony, jež byly od té doby vytvořeny pro uchování našich svobod. V ustanovení z prvního roku panování Viléma a Marie, ve slavném zákonu zvaném Deklarace práv, neutrousí ani jedna, ani druhá sněmovna ani slůvko o nějakém našem „právu vytvářet si vládu podle svého přání“. Jak se můžete přesvědčit, jedinou jejich starostí bylo zachování tak dlouho nám náležejících práv, svobod a náboženství, které byly tehdy ohroženy. „Zvažující co nejzodpovědněji ty *nejlepší* prostředky k takovému zřízení, ve kterém by naše náboženství, práva a svobody už nikdy nemohly být vystaveny nebezpečí, že budou rozvráceny“, uznali poslanci za vůdčí myšlenku všech svých dalších opatření mezi jinými *nejlepšími* prostředky „*v první řadě*“ činit to, „*co naši předkové v podobných případech obvykle* konali na obranu a k *vyhlášení* svých *starobylých* práv a svobod“ – a poté poprosili krále a královnu, „aby mohlo být *vyhlášeno* a uzákoněno, že *všechna do jednoho* práva a svobody *zde* *nárokované* a *vyhlášené* jsou těmi *pravými starobylými* a nepochybnými právy a svobodami lidu tohoto království.“

Všimněte si, že od Magny Charty k Deklaraci práv bylo ne-

* 1. rok vlády Viléma a Marie, zasedání 2, usnesení 2.

měnnou politickou zásadou naší konstituce uplatňování a prohlašování našich svobod jakožto *oprávněného dědictví*, jež nám připadlo po našich předcích a jež bude převedeno na naše potomky jakožto vlastnictví náležející lidu tohoto království, bez jakékoli závislosti na nějakém jiném, obecnějším či přednostnějším právu. Díky tomu naše konstituce zachovává pevné spojení tak rozmanitých součástí. Máme dědičnou monarchii a dědičnou šlechtu, máme Dolní sněmovnu a lid dědicí privilegia, občanská práva a svobody v dlouhé linii předků.

Mám za to, že tato strategie je výsledkem hlubokého rozmyslu, nebo možná spíše blahodárným důsledkem toho, že se přidržujeme přirozenosti, která je moudrostí bez rozmyslu a vysoce jej převyšuje. Duch novátorství je obecně důsledkem sebestředné domýšlivosti a omezených názorů.³⁷ Lidé, kteří se nikdy neohlížejí zpět, ke svým předkům, nebudou brát ohled ani na své potomky. Anglický národ navíc velice dobře ví, že idea dědičnosti zaručuje uchování a přenos, aniž by přitom jakkoli vylučovala zdokonalení. Ponechává otevřenou možnost nabytí čehokoli nového, ale zároveň ochraňuje to, co bylo jednou osvojeno. Všechno prospěšné, co stát dbalý této zásady získá, je dobře zajištěno jako v jakési rodinné smlouvě, provždy v pevné držbě jako *nezeizitelné vlastnictví*. Díky ústavní praxi napodobující přírodu získáváme, držíme a předáváme vládu a privilegia stejným způsobem, jako užíváme a předáváme svůj majetek a život. Politické instituce, pozemské statky, dobrodiní Prozřetelnosti nám byly předány a na nás je, abychom je předali dále stejným během a podle stejného pořádku. Náš politický systém je v souladu a symetrii s řádem světa a se způsobem existence věčného celku složeného z pomíjivých částí, jež díky nejvyšší moudrosti hnetoucí velké mystické tělo lidstva není v jednom okamžiku nikdy starý, či středního věku nebo mladý, ale ve stavu nezměnitelné stálosti se pohybuje dál proměnlivým tokem ustavičného rozkladu, úpadku, obrození a vývoje. A tak, řídíme-li stát přirozeně, nejsou naše zdokonalení nikdy zcela nová a to, co uchováváme, není nikdy úplně zastaralé. Jestliže ke svým prarodčům lneme tímto způsobem a na základě těchto principů, nevedou nás pověry staromilců, ale duch filosofické analogie. Zvolili jsme dědičnost, a svému politickému zřízení jsme tak

dali podobu pokrevní spřízněnosti. Ústavu své země jsme svázali nám nejdražšími, domovskými pouty a naše základní zákony jsme obdařili niterností rodinných svazků. Vřele se radujeme ze všech propojených a vzájemně se umocňujících dobrodiní našeho státu, našich krbů, našich hrobů i našich oltářů a bedlivě je strážíme.

Díky tomu, že jsme posuzovali své svobody ve světle dědičnosti a umělé instituce byli ochotni vytvářet ve shodě s přírodou, jejíž neomylné a mocné instinkty jsme si povolali ku pomoci, aby posílily omylné a chabé konstrukce našeho rozumu, vytěžili jsme několik dalších a nijak malých zisků. Jelikož vždy jednáme jakoby v přítomnosti kanonizovaných předků, je duch svobody, sám o sobě vedoucí k bezvládní a excesům, mírněn vznešenou vážností. Myšlenka na ušlechtilý původ nás obdařuje smyslem pro tradiční rodovou důstojnost, jež zamezuje zbohatlické povýšenosti, která téměř nutně provází a zneuctívá první nabytatele jakéhokoli privilegia. Naše svoboda se tak zušlechtila. Má impozantní a majestátní aspekt. Má rodokmen a znamenité předky. Má své insignie a erby. Má svou galerii portrétů, své nápisy na pomnících, své kroniky, doklady a tituly. Svým občanským institucím zjednááváme úctu podle principu, na jehož základě nás přirozenost nabádá ctít jednotlivé lidi, a to pro jejich věk a pro ty, od nichž pocházejí. Všichni vaši sofisté dohromady nemohou vymyslet nic, co by rozumnou a mužnou svobodu chránilo lépe než postup, jež jsme sledovali my, kteří jsme si za velkou zásobárnu a pokladnici svých práv a privilegií zvolili svou přirozenost, nikoli své spekulace, svá srdce, ne své vynálezy.

Při troše dobré vůle jste mohli napodobit náš příklad a propůjčit vaši znovunabyté svobodě stejnou důstojnost. Vzpomínka na vaše ztracená privilegia ještě nezanikla. Pravda, ústava vám byla na čas zcizena, a tím utrpěla a zchátrala. Ale zůstaly vám zachovány alespoň části zdí a celé základy vznešené a úctyhodné stavby. Mohli jste tyto zdi opravit, mohli jste stavět na starých základech. Vaše ústava pozbyla platnost, než mohla být dovedena k dokonalosti, ale její prvky byly bezmála tak dobré, jak jen si bylo možno přát. Vaše staré stavy byly tvořeny rozmanitými částmi, které odpovídaly různorodým třídám, z nichž se vaše společenství tak šťastně skládalo; představovaly veškerá

spojenectví i protiklady zájmů, akci a protiaksi, které v přírodním a politickém světě ze vzájemného zápasu odporujících si sil dávají vzniknout harmonii všehomíra. Tyto protistojné a střetávající se zájmy, které jste pokládali za tak velkou vadu na kráse vašeho starého a našeho současného zřízení, skýtají spásnou hráz všem ukvapeným rozhodnutím. Z rozvážlivosti činí nikoli věc volby, nýbrž nezbytí; veškeré změny se díky nim stávají otázkou *kompromisu*, jež přirozeně plodí umírněnost; produkují *přizpůsobení*, jež je prevencí před palčivým zlem bezohledných, krutých a ničím neomezovaných reforem, a navždy zneumožňují proveditelnost zbrklých činů individuální či kolektivní despotické moci. Díky této rozmanitosti členů a zájmů měla obecná svoboda tolik záruk, kolik bylo nezávislých hledisek v jednotlivých stavech. Váha opravdové monarchie spočívající na celku společnosti by pak zabránila možnosti, že se jednotlivé části pokříví a vymknou z patřičných mezí.

Vaše starobylé stavy všechny tyto přednosti měly, a přesto jste se rozhodli jednat tak, jako byste nikdy nebyli uhnětení v občanskou společnost, jako byste museli začínat se vším odznova. A začali jste špatně, protože jste hned na počátku pohrdavě odvrhli vše, co vám náleželo. Otevřeli jste podnik bez kapitálu. Jestliže vám poslední generace vašich krajanů nepřípadaly zrovna skvělé, mohli jste je pominout a odvodit své nároky od předků ranějších. S pokornou oddaností předkům by si vaše obraznost vybavila velikost ctnosti a moudrosti, daleko přesahující vulgární praxi okamžiku. A spolu s příkladem, na jehož napodobení byste aspirovali, pozvedli byste se i vy sami. Úcta k předkům by vás naučila sebeúctě. Nikdy byste pak nepokládali Francouze až do osvobozujícího roku 1789 za lidi zůstalé, za národ nízko urozených, znevolněných ubožáků. Nepřipustili byste, aby vaši apologeti zde v Anglii na úkor vaší cti omlouvali vaše mrzké zločiny tím, že vás prezentují jako tlupu otroků na útěku, kterým se najednou podařilo rozlomit okovy, a proto jim musíme prominout zneužívání svobody, již neměli kdy uvyknout a pro niž ještě nedorostli. Cožpak by nebylo moudřejší, můj ctihodný příteli, považovat se – jak jsem se vždy o vás domníval – za šlechetný, duchaplný a smělý národ, jež se ku své škodě nechal příliš dlouho svádět na scestí svými vzneše-

nyými a romantickými představami o věrnosti, cti a loajálnosti? Nebylo by lépe, kdyby převládlo mínění, že ačkoli se okolnosti spikly proti vám, nedali jste se zotročit žádnými nízkými či podlézavými sklony, že jste byli ve své nejhrošlivější oddanosti vedeni principem veřejného dobra, že to byla vaše země, co jste uctívali v osobě krále? Dali jste dostatečně na srozuměnou, že jste v tomto odpustitelném sebeklamu setrvali déle a z cesty sešli více než vaši moudří předkové a že jste rozhodnutí získat znovu svá stará privilegia, zároveň ale zachovat ducha vaší prastaré i novější loajality a cti? A pokud byste si sami příliš nevěřili a ne dařilo se vám jasně rozpoznat již téměř smazanou ústavu předků, mohli jste se podívat k nám, ke svým sousedům, kteří udrželi při životě starodávné principy a vzory starého evropského zvykového práva, zušlechtěné a přizpůsobené nynější době. Kdybyste se řídili moudrým příkladem, sami byste poskytli světu další příklady moudrosti hodné následování. Věc svobody byste učinili úctyhodnou v očích všech slušných lidí v každém národě. Despotismus byste vypudili z povrchu zemského, protože byste ukázali, že svoboda je s právem nejen slučitelná, ale že je též – je-li ukázněná – jeho oporou. Zavedli byste výnosné daně, aniž by byl kdokoli utlačován. Příjem státní pokladny by doplnil vzkvétající obchod. Měli byste svobodné zřízení, mocnou monarchii, ukázněnou armádu, reformované a ctihodné duchovenstvo, ve svých nárocích umírněnou, avšak k činnosti povzbuzenou šlechtu, jež by byla vzorem ctnosti, nikoli jejím potlačovatelem; měli byste důstojné měšťanstvo, jehož příslušníci by se snažili šlechtě vyrovnat a rozmnožovali by její řady; měli byste zákonem zaštitěný, spokojený, pracovitý a poslušný lid, jenž by uměl nacházet a rozpoznat štěstí, které nabízí mravní čistota a poctivost v každém postavení, neboť v tom právě spočívá pravá morální rovnost lidí, nikoli v oné monstrózní fikci, jež chce lidem předurčeným k tomu, aby putovali skromnými cestami života naplněného prací, vnuknout falešné představy a podnítit v nich marné naděje. Nyní tedy nakonec tato fikce slouží jedině k tomu, aby ještě zhoršovala a ztrpčovala skutečnou nerovnost, již nemůže nikdy odstranit a kterou řád občanského života ustavuje také ve prospěch těch, které musí ponechat v poníženém postavení, nejen těch, které je s to pozvednout do

stavu sice vznešenějšího, nikoli však nutně šťastnějšího. Otvírala se vám přímá a snadná cesta štěstí a slávy; nabízela se příležitost, jakou historie dosud nezaznamenala. Vy jste si ale umanuli dokázat, že pro člověka jsou výhodnější obtíže.

Spočítejte si tedy, co jste získali. Podívejte se, co vám daly ty přemrštěné a domyšlivé spekulace, které vaše vůdce naučily opovrhovat všemi svými předky, všemi svými současníky a dokonce i sebou samými, až se skutečně stali hodnými pohrdání. Francie na cestě za těmito bludnými světly zaplatila za nedůstojné pohromy vyšší cenu, než za jakou si jiné národy koupily ta největší požehnání! Za zločin směnila bídu! Francie neobětovala čest svým zájmům; opustila své zájmy, aby mohla kupčit se svou ctí. Všechny ostatní národy začaly budovat nové zřízení nebo reformovat zřízení staré ustanovením, případně větší podporou určitých náboženských obřadů. Všechna ostatní společenství opřela základy občanské svobody o přísnější obyčej a systém rigoróznější a mužnější morálky. Francie se vymkla z otěží královské autority a zdvojnásobila shovívavost k dravé nevázanosti mravů a nestoudné bezbožnosti v názorech i činech. Ve všech oblastech života a napříč všemi stavy rozšířila – jako by udělovala nějakou výsadu či zpřístupnila nějaké dosud skryté dobro – veškerou tu nešťastnou zkaženost, která byla obvykle neduhem bohatství a moci. To je jeden z nových principů rovnosti ve Francii.

Věrolomnost vůdců Francie naprosto zdiskreditovala atmosféru smírných porad v kabinetech panovníků a zabránila jednání nejdůležitějších témat. Posvětila ponuré, podezřívavostí prostoupené maximy tyranské, nikomu nedůvěřující vlády a naučila krále trást se před (jak to bude jednou nazváno) klamnou hodnověrností morálních politiků. Panovníci budou pokládat ty, kdo jim radí, aby ve svůj lid vložili bezmeznou důvěru, za podvraceče jejich trůnů, za zrádce usilující o jejich zkázu tím, že zneužijí jejich blahosklonné tolerance a pod falešnými záminkami je přimějí k tomu, aby souhlasili s účastí lidí stejně drzých jako nevěrných na moci. Už jen to (kdyby nic jiného) je neodčinitelnou pohromou pro vás i pro lidstvo. Vzpomeňte si, jak pařížský parlament přesvědčoval krále, že jedině, čeho se může při svolání stavů obávat, je obrovská přemíra horlivosti, s níž budou podporovat trůn. Tito lidé se opravdu mají proč

skrývat, neboť by měli nést svůj díl odpovědnosti za zkázu, do níž jejich rada uvrhla panovníka a celou zemi. Takové optimisticky naduté fráze uspávají pozornost autority, ponoukají ji k unáhlené účasti na riskantním dobrodružství nevyzkoušených politických postupů a zbavují ji smyslu pro opatření, prostředky a pojistky, jež odlišují velkorysost od hlouposti a bez nichž nemůže žádný člověk odpovídat za prospěšný účinek jakéhokoli abstraktního plánu týkajícího se vlády či svobody. Bez nich se lék, který měl stát uzdravit, před jejich očima změnil v jed. Dočkali se dne, kdy Francouzi s rebelií vystoupili proti mírnému a zákonnému monarchovi zběsileji, ukrutněji a vztekleji, než se kdy jaká lidová vzpoura zvedla proti tomu nejsvévolnějším uzurpátorovi a nejkrvelačnějšímu tyranovi. Francouzský národ se postavil na odpor ústupkům, vzbouřil se proti ochraně, udeřil ruku chystající se rozdávat milosti, výsady a záštity.

To bylo nepřírozené. Ostatní už je zákonitým důsledkem. Ve svém úspěchu našli trest. Zákony zrušené, soudy podvrácené, ochablý průmysl a skomírající obchod, nezaplacené daně, a lid přitom ožebračený, církev vydrancovaná, aniž by to nějak ulevilo státu, konstituce monarchie naplněna občanskou a vojenskou anarchií, všechno lidské a božské obětováno idolu veřejného mínění a úpadek národa jakožto důsledek. A korunou všeho jsou papírové záruky nové, ošemetné a vratké vlády – zdiskreditované papírové garance zbídačelého šejdírství a zebřáčekého plenění. Ty jsou považovány za měnu, která má podpořit říši místo dvou uznávaných platidel, jež se tradičně a od nepaměti těší důvěře lidstva a která zmizela skryta v zemi, kde vznikla, když začal být systematicky napadán princip vlastnictví, jež je stvořil a jehož jsou reprezentanty.

Musely všechny tyto hrozné věci být? Byly nevyhnutelnými důsledky zoufalého zápasu odhodlaných vlastenců nucených brodit se krvavou vřavou ke klidnému běhu pokojné a prosperující svobody? Ne! Nic takového! Dosud doutnajících ruiny Francie, otřásající našimi city, kamkoli naše oči pohlédnou, nejsou devastací způsobenou občanskou válkou; jsou smutnou, avšak poučnou připomínkou unáhlených a ignorantských rozhodnutí učiněných v době hlubokého míru. Jsou dokladem moci – bezohledné a nabubřelé, protože jí nic nestojí v cestě a

nic ji nebrzdí. Jestliže osoby, jež takto rozmařile rozhazovaly zločiny, jimiž měly šetřit jako převzácným pokladem, a které tak marnotratně a divoce plýtvaly veřejnými zly (které si stát vyhrazuje jako poslední trumf ke své záchraně), narazily na své cestě na vůbec nějaký odpor, pak byl pouze mizivý. Celý jejich pochod se podobal spíše triumfálnímu průvodu než válečnému tažení. Pionýři tohoto hnutí, jdoucí před nimi, všechno zdemolovali a položili jim k nohám. Pro zemi, kterou zruinovali, nemuseli prolít jedinou kapku své krve. Pro uskutečnění svých projektů nemuseli obětovat ani přezku na střevisi, a přesto uvěznil krále, vraždili spoluobčany a uvrhli do bída a úzkosti a topili v slzách tisíce bezúhonných lidí a rodin. Jejich ukrutnost nebyla ani nízkým důsledkem strachu. Vyplývala jen z pocitu dokonalého bezpečí, jež je opravňoval ke zradě, loupení, znásilňování, úkladným vraždám, masakrům a žhářství po celé sužované zemi. Příčina toho všeho byla jasná od samého počátku.

Mohlo by se zdát, že se tato nevynucená volba, toto upřednostnění zla, nedá nijak vysvětlit. Věc se však bude mít jinak, zamyslíme-li se nad tím, jaká je skladba Národního shromáždění. Nemám teď na mysli jeho formální skladbu, která je ve své nynější podobě dosti podivná, ale materiál, jež ho z větší míry tvoří a který je ve svých důsledcích tisíckrát závažnější než všechny formality světa. Kdybychom toto Shromáždění neznali jinak než podle jeho titulu a funkce, žádné barvy by nemohly obrazotvornosti vymalovat nic úctyhodnějšího. V tomto světle by se případný badatel, podmaněný vznešeným obrazem celonárodní ctnosti a moudrosti zhuštěných do jednoho místa, jistě zarazil a váhal by s odsouzením věci i té nejhorší povahy. Místo aby mu připadaly zavrženíhodné, zdály by se mu spíše záhadné. Jenomže žádné jméno, moc, funkce a ani žádná umělá instituce nejsou s to učinit lidi, z nichž se nějaký systém autority skládá, jinými, než je už udělal Bůh, příroda, výchova a jejich životní návyky. Lidé již nemohou k takto získaným schopnostem přidat nic jiného. A přestože ctnost a moudrost mohou být předmětem volby, samotná volba nepropůjčuje těm, na které položí voliči své světící ruce, ani jedno, ani druhé. Takovou mocí lidí nenadala ani příroda, ani ji nepřislíbilo zjevení.

Poté, co jsem si přečetl seznam osob a profesí zvolených za

Tiers Etat,³⁸ žádný z jejich dalších počinů mne již nemohl udivit. Pravda, našel jsem tam i několik význačných osob, několik pozoruhodných talentů, avšak ani jednoho člověka, který by měl nějakou praktickou zkušenost ve státních záležitostech. I ti nejlepší byli pouze teoretiky. Ať už však byli ti nemnozí výjimeční mezi nimi jacíkoli, povahu zastupitelského orgánu a v konečném důsledku nutně i směr, kterým se bude ubírat, určuje celková masa jeho členů. Ve všech takových orgánech musí ti, kteří chtějí vést, do značné míry také sami následovat. Své návrhy musí přizpůsobovat vkusu, nadání a sklonům těch, které chtějí řídit, a proto je-li skladba Shromáždění z velké části mizerná a vadná, mohla by jen nejvyšší míra ctnosti, jež se ve světě objevuje tak vzácně, že s ní nelze počítat, zabránit tomu, aby se ve Shromáždění pořádku roztroušení lidé nadaní a schopní nestali toliko odbornými nástroji absurdních projektů! Jestliže však – a to je o mnoho pravděpodobnější – budou tito nadaní lidé místo kromobyčejné výše ctnosti poháněni neblahou ambicí a neovladatelnou touhou po pomíjivé slávě, potom se zase ona slabší část Shromáždění, jíž se zprvu přizpůsobují, stane otrokem a nástrojem jejich záměrů. V těchto politických intrikách budou vůdcové nuceni se sklánět před nevědomostí svých nohsledů a nohsledové se stanou pomahači nejhorších plánů svých vůdců.

Aby se v návrzích předkládaných vůdci v jakémkoli veřejném shromáždění zachovala alespoň trochu střízlivosti, měli by tito vůdci respektovat ty, které vedou – ba do jisté míry by se jich snad měli i bát. Nenechat se slepě vést pak vyžaduje, aby byli ti, kdož se nechávají vést, způsobilí ne-li k roli aktérů, pak alespoň soudců, přičemž je třeba, aby byli nadáni přirozenou důstojností a autoritou. Má-li se v takových shromážděních zajistit zásadové a umírněné chování, musí se do nich vybrání členové těšit všeobecné úctě vzhledem k jejich životnímu postavení, trvalému majetku, vzdělání a návykům, které umožňují široký rozhled a neomezené chápání.

První, co mne při svolání francouzských Generálních stavů zarazilo, byl ohromný odklon od starého zavedeného postupu. Zjistil jsem, že reprezentace třetího stavu čítá šest set osob. Tento počet je shodný s počtem reprezentantů obou zbývajících stavů. Kdyby měly stavy jednat odděleně, nemělo by množství

dospíváme k lásce k vlasti a lidstvu. Dobro této části společenského uspořádání je svěřeno do péče všech, kteří ji tvoří, a tak jako špatnosti v ní mohou ospravedlňovat jen lidé špatní, k jejímu výprodeji za osobní výhody se propoučejí pouze zrádci.

V době občanských nepokojů v Anglii se našlo několik lidí (nevím, máte-li ve vašem Shromáždění ve Francii osoby stejného ražení), jako například tehdejší hrabě Holandský,⁴¹ kteří buď sami, nebo společně se svými rodinami uvrhli na trůn hanbu, když marnotratně rozházeli královské dary a poté se zapojili do rebelií vyvolaných nespokojeností, jíž byli sami příčinou. Tito lidé pomáhali podvracet trůn, kterému někteří z nich vděčili za svou existenci a jiní za veškerou moc, jíž využívali k tomu, aby zničili svého dobrodince. Postavili se chamtivým požadavkům této sorty lidí do cesty nějaké meze či je-li jiným umožněno mít podíl na věcech, které si uzurpují pro sebe, nenasytné prázdno, které zbude v jejich žádostivosti, se záhy naplní pomstychtivostí a závistí. Jejich soudnost, zmatená změtí chorobných vášní, je vyvedena z rovnováhy, jejich stanoviska začnou být bezbřehá a tékává, jiným nevysvětlitelná a pro ně samotné nepevná. V každém ustáleném řádu věcí spatřují na všech stranách překážky stojící v cestě jejich bezzásadovým ambicím. Avšak v mlžném oparu pomateného rozumu vypadá všechno větší a bez hranic.

Když lidé vyššího stavu obětují všechny ideály důstojnosti ambici bez jasného obsahu a používají nízké prostředky pro nízké cíle, nízkým a podlým se stane celý systém. Cožpak se dnes neděje ve Francii něco podobného? Cožpak tam nevzniká něco hanebného a potupného, svérázná sprostota ve většině politického dění? Není vše, co se odehrává ve veřejném životě, naplněno snahou ponížít zároveň s jednotlivci i veškerou důstojnost a význam jejich stavu? Jiné revoluce vedli lidé, kteří své snahy o prosazení společenských změn i jejich uskutečňování posvětili zvyšováním důstojnosti lidu, jehož pokoj narušili. Uvažovali v dlouhodobé perspektivě. Usilovali o řád, ne o destrukci své země. Byli to mužové velkého politického nadání a skvělí válečníci, a jestliže byli postrachem, byli zároveň i ozdobou své doby. Nechovali se jako židovští překupníci dohadující se navzájem o tom, kdo z nich umí pomoci znehodnocených peněz a bezcenných papírů nejlépe napravit bídu a zkázu, do nichž zemi uvrh-

ROLE STAVU ve VFR:

ly jejich zvrhlé rady. Poklona, již složil jednomu z velkých zločinců starého ražení (Cromwellovi) jeho spřízněnec, oblíbený básník té doby, ukazuje, co bylo jeho skutečným záměrem a co se mu také do velké míry podařilo uskutečnit.

S růstem tvým i stát se pozvedá a uzdravuje,
jak měníš jej, slabost odchází a po zmatcích je veta,
jsi tiše stoupající slunce, které pohlcuje
ubohá světla noci na velké scéně světa.⁴²

Tito narušitelé nebyli ani tak uzurpátory moci, jako lidmi prosazujícími své přirozené místo ve společnosti. Jejich vláda měla světu dodat lesku, zkrášlit jej. Nad svými soupeři zvítězili díky tomu, že je zastínili. Ruka, která jako anděl zkázy dopadla na zemi, zároveň předala jejím obyvatelům sílu a energii, kterými byli sužováni. Tím nechci říci (Bože chraň!), že máme ctnosti takových lidí brát jako vývažek jejich zločinů; byly však určitým korektivem jejich skutků. Takovým byl, jak jsem již řekl, náš Cromwell.⁴³ Takovými byly vaše rody Guiseů, Condéů a Coligniů.⁴⁴ Takoví byli Richelieuové, kteří v poklidnějších dobách jednali jako za občanské války. Mezi ty lepší z těchto lidí, angažující se v méně sporné věci, patřili váš Jindřich IV. a Sully,⁴⁵ přestože vyrostli v dobách občanských nepokojů, což na nich zanechalo svou stopu. Podivuhodná věc, jak záhy se Francie, když dostala chvilku k nadechnutí, vzpamatovala a střepala ze sebe následky nejdelší a nejhroznější občanské války, jakou kdy který národ poznal. Proč tomu tak mohlo být? Protože Francouzi při všech těch masakrech nevymýtili ducha své země. Vědomí důstojnosti, ušlechtilá hrdost a velkorysý smysl pro čest a soupeření nebyly zdušeny, ale právě naopak zažehnuty a rozničeny. Také orgány státu, ač otřesené, stále existovaly. Přetrvalo všechno, co odměňovalo čest a ctnost, zůstala všechna vyznamenání a pocty. Váš nynější zmatek však jako paralýza zaútočil na sám zdroj života. Všechny osoby uvyklé jednat čestně byly pohaněny a degradovány, jejich život je nyní prostoupen jen pocitem rozhořčení nad ponížením a pokořením. Tato generace však rychle pomine. Příští generace šlechty bude připomínat šikovné rutinéry, kašpary, pleticháře, lichváře a Židy,⁴⁶ kteří budou vždycky jejími druhy a někdy i mistry. Věřte mi, pane, ani ti,

kdo se pokoušejí smazat všechny rozdíly, k lidem nikdy nepřístupují úplně rovně. V každé společnosti, sestávající z občanů různých skupin, bude vždy nějaká skupina stát nejvýše. Rovnostáří tudíž pouze mění a převracejí přirozený řád věcí a narušují rovnováhu společenské stavby, protože zvedají do výše to, co musí být kvůli stabilitě na zemi. Spolky krejčích a tesařů, z nichž se skládá republika (republika Paříž na příklad), nebudou na vyšší situace, do níž je chcete vmanévrovat pomocí té nejhorší uzurpace – neoprávněného přivlastnění přirozených výsad.

Kancléř Francie⁴⁷ při zahájení prvního zasedání Generálních stavů použil jako řečnickou finesu větu, že všechna zaměstnání si zasluhují veškerou úctu. Kdyby tím myslel pouze to, že za poctivou práci se není třeba stydět, nebyl by daleko od pravdy. Tvrdíme-li však, že je něco úctyhodné, máme obvykle na mysli nějakou výjimečnost. Práce lazebníka nebo výrobce svíček nemůže být pro nikoho otázkou čestného vyznamenání, nemluvě už o řadě jiných, ještě služebnějších zaměstnání. Lidé tyto práce vykonávající by neměli být státem utlačováni; avšak stát bude utlačován, jestliže se takovým jako oni dovolí, aby jako jednotlivci nebo celek vládli. Namlouváte si, že vítězíte nad předsudkem, ve skutečnosti ale bojujete s přirozeností.

Nepočítám Vás, pane, k těm záluďným pedantům, kteří se ve

* Ecclesiasticus, kap. 38.

25. Učený moudrosti nabývá v čas prázdnoty, ale kdož jest zmožen prací svou, nedůjde moudrosti.

26. Kterak moudrosti nabude ten, kterýž se drží pluhu, kterýž se chlubí ostnem špičatým, kdož voly honí, jejich dílem živnost provozuje, a rozpráví o volčatech?

28. Takž všeliký řemeslník a mistr, kterýž noc jako den tráví; (atd.)

38. Avšak v radě lidu nebudou potřebováni, aniž do shromáždění budou povoláni;

39. Na stoličce soudcův nedosednou, ani o nařizeních při soudu přemýšlovati budou.

40. Aniž ukáží umění a soudu, a v podobenstvích zběhlí nalezeni nebudou;

41. Ale při živnostech napomáhají, a potřeba jich k děláni řemesla.

Nerohoduje, je-li tato kniha kanonická, za jakou ji (až do nedávna) považovala galikánská církev, nebo apokryfní, jak se tvrdí u nás. Jisté je, že je v ní mnoho zdravého rozumu a pravdy.⁴⁸

VLÁDA:

všem stůj co stůj snaží najít nějakou chybu, ani ke strojeným hlupákům, kteří se ke každému obecnému postřehu či pocitu dožadují výslovného uvedení výhrad a výjimek, o nichž rozumný člověk předpokládá, že jsou samo sebou zahrnuty ve všech obecných tvrzeních formulovaných rozumnými lidmi. Jistě si nemyslíte, že chci vyhradit moc, autoritu a hodnosti rodům, jménům a titulům. Ne, pane. Není jiného oprávnění k vládnutí krom ctnosti a moudrosti – skutečné či domnělé. A kdekoli se skutečně nacházejí, tam jim bez ohledu na stavovskou příslušnost, status, profesi či řemeslo sama nebesa dávají doporučující list k vysokému postavení a poctám. Běda zemi, která pošetile a bezbožně odmítne službu talentů a ctností občanských, vojenských nebo náboženských, jimž bylo dáno jí zdobit a jí pomáhat, a která nedoceňuje a opomíjí věci, jež měly státu zjednat lesk a slávu. Běda však také zemi, která přejde k opačné krajnosti a nejlepší oprávnění k vládě začne spatřovat v nevzdělanosti, omezeném a úzkoprsém náhledu nebo nuzném údělu námezdního dělníka. Všechno by mělo být dostupné, ne však všem a bez rozdílu. Žádný princip střídání, žádný výběr pomoci náhody, žádnou volbu na způsob losování či rotace nemůžeme obecně považovat za vhodné pro vládu zabývající se obsáhlými úkoly. Jelikož tyto metody ani přímo, ani zprostředkovaně nevedou k výběru lidí s ohledem na jejich povinnosti v úřadu nebo k jejich způsobilosti pro tyto funkce, troufám si tvrdit, že cesta ze skromných podmínek k vynikajícímu postavení a moci by neměla být příliš snadná ani příliš obvyklá. Je-li vzácná přednost tou nejvzácnější ze všech vzácných věcí, měla by projít jistým ověřením. Svatyně poct by měla stát vysoko. Má-li klíčem k ní být ctnost, mějme na paměti, že jediným prubírským kamenem ctnosti jsou obtíže a zápasy.

Stát nemůže náležitě adekvátně reprezentovat nic, co zároveň s jeho schopnostmi nereprezentuje i jeho bohatství. Protože ale schopnosti jsou z povahy věci průbojné a aktivní, kdežto vlastnictví je liknavé, těžkopádné a bázlivé, nemůže si být vlastnictví před útokem schopností nikdy jisto, pokud, bez ohledu na nějaké proporční zastoupení, v reprezentaci nepřevládne. Také je třeba, aby bylo zastoupeno i velké, akumulované bohatství – jinak se vlastnictví řádné ochrany nedostane. Charakteristic-

stavovs-
moudrost
= přirozenost

kým znakem vlastnictví, vyplývajícím ze součinnosti principů jeho nabývání a uchovávání, je *nerovnost*. Proto je nutno velké bohatství, jež vyvolává závist a svádí k loupení, postavit mimo veškeré nebezpečí. Potom se stane přirozenou hradbou kolem menších majetků a bude chránit vlastnictví na všech jeho stupních. Totéž bohatství přirozeným během věcí rozdělené mezi mnoho lidí tuto funkci neplní. Schopnost obrany všeho vlastnictví slábne spolu s jeho rozptylováním. V této rozptýlené podobě je díl každého jednotlivce menší, než jaký by si člověk ve své chtivosti troufal získat z rozebrání velkého majetku jiných lidí. Oloupení několika by v distribuci mezi mnoho lidí přineslo každému pouze nepředstavitelně malou část. Ale dav nesvede takto počítat a ti, kteří plnění podněcují, nemají nikdy v úmyslu se s někým dělit.

Schopnost rodin po věky uchovávat majetek je jedním z nejhodnotnějších a nejpozoruhodnějších rysů naší společnosti a největším dílem přispívá k trvání jí samotné. Naše slabosti podřizuje našim ctnostem, dobročinnost roubuje dokonce i na lakomství. Vlastníci rodinných majetků, lidé vysokého společenského postavení svázaného s dědičným bohatstvím jsou (jakožto na něm nejvíce zainteresovaní) přirozenými garanty tohoto uchovávání. U nás vyjadřuje tento princip Sněmovna peerů. Skládá se bez výjimky z vlastníků rodového majetku a nositelů dědičných titulů, představuje třetí článek zákonodárné moci a nakonec se stává také výhradním soudcem rozhodujícím ve věcech veškerého vlastnictví ve všech jeho obměnách. Také Dolní sněmovna je – i když ne zásadně, přesto však fakticky – z větší části takto utvořena. Ať už jsou tito velcí vlastníci čímkoli chtějí, a jistě se mohou stát jedněmi z nejlepších, při nejhorším jsou užitečnou zátěží v plavidle společenství. Zatímco podlézaví patolízalové a servilní obdivovatelé moci dědičné bohatství a hodnosti, jež s ním jdou ruku v ruce, zaslepeně zbožňují, nedůtkliví, nabubřelí a krátkozrací šašci filosofie je ve svých plytkých spekulacích zbrkle znevažují. Nějaká původem daná forma přednosti, jistý primát (nikoli naprostá výlučnost) urozenosti není ani nepřirozený, ani nespravedlivý, ani nepolitický.

Říká se, že dvacet čtyři milióny lidí by měly převládnout nad

dvěma sty tisíci. Jistě, pokud by byla ústava království záležitostí aritmetiky. Tento druh argumentace si neváhá ke svému vítězství vypomoci lucernami; lidem, kteří *umějí* uvažovat chladně, je ale směšný. Vůle a zájmy mnoha lidí se velmi často liší a špatnou volbou se jejich rozdílnost jenom zdůrazní. Vláda pěti set venkovských advokátů a bezvýznamných farářů není dobrá pro dvacet čtyři milióny lidí, i kdyby ji zvolilo třeba osmačtyřicet miliónů, a nebude o nic lepší jen proto, že se jí do čela postavil tucet urozených lidí, kteří zradili důvěru, aby získali moc. Vypadá to, že dnes jste ve všem sešli z přirozené cesty. Majetek ve Francii už nic neznamena. Vlastnictví je zničeno a rozumná svoboda přestala existovat. Jediné, co jste prozatím získali, je papírové oběživo a ústava vhodná pro burzovní spekulanty. A co se budoucnosti týká, vážně si myslíte, že teritoriu Francie rozdělenému v republikánském systému do osmdesáti tří nezávislých municipalit (nemluvě už vůbec o částech, z nichž se skládají) bude někdy možno vládnout jako jednomu celku nebo že je bude kdy možno uvést do pohybu podnětem vzešlým z jedné myslí? Až Národní shromáždění dokončí své dílo, dokončí též svou zkázu. Tyto státečky nebudou dlouho snášet stav podřízenosti republiky Paříž. Nepřistoupí na to, že v rukou jednoho z nich je porobený král i nadvláda nad shromážděním, které si říká Národní. Každý z nich si ponechá svůj díl z církevního lupu pro sebe, žádný z nich nestrpí, aby se tato kořist, a tím méně poctivější plody jejich píle a přírodní dary jejich kraje posílaly do Paříže a zvětšovaly tak nestoudnost a zhýčkaný přepych tamních podvodníků. Jejich příslušníci v tom nebudou vidět nic z rovnosti, v jejímž jménu se nechali svěst k porušení loajality panovníkovi a staré ústavě monarchie. V ústavě, jakou nedávno vyrobili, nemůže být o hlavním městě ani řeči. Jej tvůrci nepostřehli, že když utvořili demokratické vlády, rozebrali svou zemi na kusy. Osobě, již nepřestávají nazývat králem, nezbyla ani špetka moci potřebné k udržení této sbírky republik pohromadě. Republika Paříž se kvůli zachování své despoticke moci bude nepochybně snažit dovršit zhýralost armády a pokusí se nelegálními prostředky do nekonečna prodlužovat zasedání Shromáždění bez ohledu na jeho voliče. V touze vše si přisvojit se stane zdrojem neomezeného přílivu papírových pe-

li jejich rozmarné vůli. To by nutně u všech, kdož jim slouží, zadusilo všechny morální zásady, poslední špetku smyslu pro důstojnost, vlastní nezávislý úsudek a veškerou pevnost charakteru, a z nich samotných pak učinilo příhodnou a snadnou, avšak nanejvýš pohrdáníhodnou kořist servilní ambice podlézavců a neupřímných pochlebníků lidu.

Zbaví-li se lidé všeho chtíče sobecké vůle – a to je bez náboženství zhola nemožné – a uvědomí-li si, že vykonávají (a to snad jako vyšší, protože delegující činitel) moc, jejíž legitimnost spočívá ve shodě s věčným, neměnným zákonem, v němž vůle a rozum jedno jsou, budou pečlivěji vážit, zda nevkládají moc do nehodných a neobratných rukou. Při obsazování úřadu a nominaci k výkonu autority nebudou postupovat, jako by šlo o ledajaké zaměstnání, ale o posvátnou funkci; kandidáty nebudou pověřovat podle svých nízkých sobeckých zájmů či podle svých vrtošivých rozmarů a libovůle, ale udělí tuto moc (kterou by měl každý předávat i přijímat s rozechvěním) pouze těm, u nichž je patrný ten nejvyšší stupeň opravdové ctnosti a moudrosti, vzájemně spjatých a hodících se k tomuto úkolu, jaký lze v ohromné a nutně nepřehledné mase lidských nedokonalostí a slabostí najít.

Když budou niterně přesvědčeni, že ten, jehož podstata je dobrá, neakceptuje žádný zlý čin ani jeho tolerování, lépe si poradí i s vykořeněním všeho, co nese i ty nejmenší stopy nadutě a bezuzdné dominance, z myslí všech občanských, církevních či vojenských hodnostářů.

Jednou z prvních a nejhlavnějších zásad posvěcujících stát a jeho zákony je, aby dočasní vlastníci i doživotní držitelé v něm nejednali, jako by byli naprostými pány, a nezapomínali na to, co obdrželi od předků a co náleží jejich potomkům; aby nepokládali za své právo nenavázat na odkaz předků nebo zmařit toto dědictví tím, že kvůli svým choutkám rozruší původní osnovu společnosti a budou riskovat, že těm, kdo přijdou po nich, zanechají trosky, a ne obytnou budovu, a že své potomky naučí vážit si jejich nových výtobytků stejně málo, jako si oni sami vážili institucí svých předků. Tato bezohledná lehkost, která chce stát měnit tak často, tak hluboce a takovým způsobem, jak přikazují tékavé fantazie a pomíjivé módy, by rozlomila

články řetězu a přetrhla kontinuitu státní pospolitosti. Žádné pokolení by pak nemohlo navázat na předchozí. Lidé by se mnoho nelišili od letního roje much.

Především by se přestala studovat právní věda, chloubka lidského intelektu, která přes všechny své vady, mnohomluvnost a omyly ztělesňuje nashromážděný rozum věků, spojujíc prvotní principy spravedlnosti s nekonečnou rozmanitostí lidských záležitostí. Stala by se z ní jakási hromada starých, dávno zavržených, mylných tezí. Soudcovskou stolicí by si uchvátily samolibost a domyšlivost (zaručené společnice všech, kdož nikdy nezakusili moudrost větší než svou vlastní). Nebylo by ustálených zákonů, pevné půdy naděje a strachu, které by mohly držet činy lidí v jistých zavedených kolejích a směřovat je k vymezenému cíli. Nebylo by nic jistého ve vlastnických vztazích a v pravidlech vykonávání úředních funkcí, co by mohlo vytvořit solidní základ, na kterém by mohli rodiče uvažovat o vzdělání svých ratoletí a vybírat jejich budoucí místo ve světě. Žádné zásady by se nemohly již v raném věku přetvářet v návyky. I ten nejschopnější učitel, který by chtěl, jakmile by ukončil svou lopotnou práci a uzavřel svůj náročný výchovný kurs, vyslat do světa svého žáka, vyškoleného v poctivém oboru majícím mu zjednat vážnost a úctu na příslušném místě společenského žebříčku, by zjistil, že se všechno změnilo a že vychoval ubožáka vydaného napospas pohrdání a výsměchu světa, jenž nedbá opravdových zříděl vážnosti. Kdo se postará, aby jemný a vytříbený smysl pro čest bil téměř s prvními údery srdce, když zkouška cti bude stejně nemožná, jako ověření pravosti mince v národě, který neustále mění její standard? Žádná oblast života si nepodrží své výdobytky. Za absencí řádné výchovy a tradičních zásad bude spolehlivě následovat barbarství ve sféře vědy a literatury, nešikovnost v řemesle a neproduktivnost ve výrobě, a tak se samotný stát za několik málo generací rozdrolí, rozpadne se v prach a popel jednotlivých částeček, které nakonec roznesou všechny větry světa.

A právě proto jsme posvětili stát: abychom se vyhnuli zlu nestálosti a proměnlivosti, tisíckrát horšímu, než jaké představuje zatvrzelost a nejzaslepenější předsudek; aby žádný člověk neodkrýval jeho nedostatky a nepravosti jinak než s náležitou opatrností; aby se mu nikdy ani nesnilo o tom, že by mohl započít

jeho reformu rozvrácením, a aby k chybám státu přistupoval jako k ranám otce, se zbožnou bázni a úctou a chvějící se starostlivou úzkostí. Pro tento moudrý předsudek jsme se naučili s úděsem hledět na ty děti své země, které jsou hotovy ukvapeně rozsekat svého starého rodiče na kusy a ty pak vložit do čarodějného kotle v naději, že jedovatým býlím a divoškými zaklínadly omladí jeho tělo a navrátí mu život.

Společnost je vsutku smlouvou. Smlouvy nižšího řádu, smlouvy, jejichž cílem je naplnění pouhého příležitostného zájmu, lze po libosti vypovídat – avšak stát nesmíme pokládat za jakýsi spolek ne o mnoho významnější než partnerská společnost obchodující pepřem a kávou, kalikem či tabákem nebo nějakým podobným, málo významným artiklem, která se ustavuje pro malicherný, dočasný zisk a ruší se, jakmile si to přeje některá ze zúčastněných stran. Na stát je třeba pohlížet s jinací úctou, neboť on není partnerstvím ve věcech sloužících pouze hrubé, živočišné existenci pomíjivé a k zániku spějící přirozenosti. Je spoluúčastí na veškerém vědění, spoluúčastí na vši dovednosti, spoluúčastí na každé ctnosti a veškeré dokonalosti. A protože cílů takovéto společnosti nelze dosáhnout ani v mnoha generacích, stává se partnerstvím nejen těch, kdo právě žijí, ale všech živých, zemřelých a dosud nenarozených. Každá smlouva každého jednotlivého státu není než klauzulí velké původní smlouvy věčné společnosti, vážící nižší přirozenost k vyšší, spojující viditelný a neviditelný svět podle pevné dohody potvrzené neporušitelnou přísahou, jež přiděluje všem fyzickým i morálním bytostem náležité místo. Tento zákon nepodléhá vůli těch, kdo jsou závazkem, který je nad nimi a nezměrně je převyšuje, povinování svou vůli podříditi jemu. Jednotlivé samosprávné obce tohoto universálního království nemají morální právo po libosti a podle svých spekulací o případných zdokonaleních zcela se izolovat, rozervat pouta své podřízené komunity a rozložit ji v asociální, necivilizovaný a nesouvislý chaos elementárních částí. Jen nejvyšší a svrchovaná nutnost, nutnost, již si nevybíráme, nýbrž která si sama vybírá, nutnost naprosto nadřazená úvahám, nepřipouštějící žádnou diskusi a nevyžadující žádných důkazů, pouze taková nutnost může ospravedlnit únik k anarchii. Tato nutnost není žádnou výjimkou z pravidla, pro-

tože sama je také součástí onoho morálního a fyzického rozložení věcí, jemuž se člověk musí podrobit, ať už s dobrovolným souhlasem, nebo po přinucení. Je-li však to, co je pouze podřízením se nutnosti, učiněno předmětem volby, poruší se zákon, pohrdne se přirozeností a rebelanti jsou vyňati z práva, vyvrženi a vyhnáni ze světa rozumu, řádu, míru, ctnosti a plodné ka- jícnosti do protikladného světa šílenství, neladu, neřesti, zmatku a marných slz.)

Takové, můj milý pane, je, bylo, a myslím, ještě dlouho bude přesvědčení té nikoli nejméně poučené a uvažující části obyvatel našeho království. Lidé patřící do této skupiny si své názory utvářejí tak, jak takovým osobám přísluší. Ti méně zvědaví je přebírají od autority a za důvěru v autoritu se nemají co stydět – vždyť důvěřovat jim bylo dáno Prozřetelností. Oba tyto druhy lidí jdou stejným směrem, i když každý po své cestě. Oba postupují v souladu s řádem veškerenstva. Znají nebo cítí starou velkou pravdu: „Quod illi principi et praepotenti deo qui omnem hunc mundum regit, nihil eorum quae quidem fiant in terris acceptius quam concilia et coetus hominum iure sociati quae civitates appellantur.“⁸⁷ Tuto maximu srdce a rozumu však nepřebírali od velkého myslitele, který ji vyslovil, ani ne od ještě většího, od něhož se odvozuje, ale od pramene, jenž jedině může dát opravdovou váhu a sankci nějakému poučenému názoru, totiž od společné přirozenosti a spřízněnosti lidí. Ve svém přesvědčení, že všechny věci by se měly dělat s odkazem a ohledem k onomu vztažnému bodu, k němuž by mělo všechno směřovat, pokládají za svou povinnost nejen jakožto jednotlivci ve svatyni srdce nebo jako shromáždění takových jednotlivců obnovovat vzpomínku na svůj vysoký původ a rod, ale také jako celek vzdávat národní hold zakladateli, tvůrci a ochránci občanské společnosti, bez které by člověk nemohl nijak dospět k dokonalosti, jíž je jeho přirozenost schopna, a dokonce se jí ani vzdáleně či alespoň v náznaku přiblížit. Mají za to, že Ten, kdo zařídil, aby se naše přirozenost zdokonalovala ctností, si přál také nezbytné prostředky k jejímu zdokonalování. Jeho vůlí byl také stát. Jeho vůlí bylo spojení státu se zdrojem a původním archetypem vši dokonalosti. Ti, kdož jsou přesvědčeni, že taková je jeho vůle, která je zákonem zákonů a vládcem vlád-

se musí dostat náležitě úcty a zákony musí mít autoritu. Je naprosto nevhodné chtít uměle a násilím vykořenit z lidských myslí principy přirozené podřízenosti. Lidé musí respektovat i vlastnictví, na kterém nemohou mít žádný podíl. Musí pracovat, aby si opatřili, co prací získat lze, a když shledají – jak se často stává –, že výsledky nejsou úměrné vynaloženému úsilí, měli by se naučit hledat útěchu v konečné úměře věčné spravedlnosti. Kdokoli je o tuto útěchu připravuje, umrtvuje jejich příčinlivost a podetíná kořeny nabývání stejně jako uchovávání veškerých hodnot. Člověk, který toto činí, je krutý utlačovatel, nemilosrdný nepřítel ubohých a bídných a svými ničemnými spekulacemi zároveň vydává plody úspěšné píle a nashromážděné majetky napospas plundrování lidí nedbalých, rozčarováných a neúspěšných.

Příliš mnoho profesionálních finančníků má sklon vidět za fiskální politikou státu jen banky, množství oběživa, anuity, tontiny,²⁰⁹ doživotní renty a podobné podružnosti. V ustáleném řádu státu není třeba tyto věci podceňovat a zběhlost v této problematice chovat v menší vážnosti. Jsou jistě prospěšné, ale jen tehdy, když vyplývají z tohoto ustáleného řádu a jsou na něm založeny. Myslí-li si však určití lidé, že tyto nuzné náhražky mohou vyvážit zlo, jež povstává z rozbití základů veřejného řádu a z provokování či tolerování útoků na vlastnická práva, zanechají v troskách své země zarmucující a trvalou připomínku následků zvrácené politiky a domýšlivého, krátkozrakého, úzkoprsého rozumu.

Následky neschopnosti, již populističtí vůdci projevují ve všech podstatných státních záležitostech, má ospravedlnit vše-kompenzující pojem svoboda. Někteří lidé opravdu pocítili velkou svobodu, ale mnozí – ne-li většina – upadli v despotické a ponižující znevlnění. Neboť co je svoboda bez moudrosti a ctnosti? To nejhorší ze všech možných zel; je to bláznovství zba-vené klece, neřest a zuřivost puštěná ze řetězu. Těm, kdož vědí, co je ctnostná svoboda, nezabrání poznat její zneuctění ani krásná a zvučná slova v ústech neschopných pohlavárů. Určitě nepohrdám ušlechtilými a povznášejícími pocity svobody. Rozehřívají naše srdce, rozšiřují a projasňují naše duševní obzory, probouzejí naši odvahu v dobách konfliktů. Navzdory svému

stáří čtu s potěšením strhující strofy z Lucana a Corneille.²¹⁰ Bezvýhradně neodsuzuji ani ony drobné triky a návnady ke zvýšení přízně lidu. Ulehčují uskutečňování řady důležitých věcí, sjednocují pospolitost, osvěžují mysl v její namáhavé práci a zdobí občasným úsměvem jinak přísnou tvář morální svobody. Každý politik by měl přinášet obět Gráciím a rozum doplňovat harmonií. Avšak v počínání, jehož jsme svědky ve Francii, jsou všechny tyto podpurné citové ornamenty málo platné. Vytvořit vládu nevyžaduje žádnou zvláštní rozvážnost. Ustavte mocenské instituce, učte poslušnosti a dílo je hotovo. Dát lidem svobodu je ještě snazší. Vůbec není třeba řídit – chce to jen pustit otěže. Utvořit však *svobodné zřízení*, sladit tyto protikladné prvky svobody a omezení v jednom ústrojném systému, to si žádá velkou rozvahu, hluboké porozumění, pronikavou, inteligentní a bystrou mysl. U lidí majících v Národním shromáždění hlavní slovo známky něčeho podobného nenacházím. Snad nejsou tak žalostnými hlupáky, jak vypadají. Spíše bych věřil, že nejsou – jinak by totiž museli stát pod průměrnou úrovní normálních lidských myšlenkových schopností. Když se však vůdcové rozhodnou účastnit licitace o přízeň lidu, jejich nadání k budování státu vyjde naplano. Namísto zákonodárců se z nich stanou pochlebníci; budou nástroji, nikoli vůdci lidu. A kdyby měl některý z nich náhodou navrhnout vizi střízlivě omezené svobody, zatížené náležitými podmínkami, okamžitě jej přelicitují jeho konkurenti, neboť vyplodí něco pro masu o mnoho přitažlivějšího. Vzniknou pochybnosti, je-li dost oddán své věci. Umírněnost bude oceňována jako přednost zbabělců a umění kompromisu ztotožněno s ústupností zárců a lidový vůdce se nakonec, nucen zachovat si jistý kredit, který by mu při určitých příležitostech umožnil brzdit a mírnit, stane aktivním propagátorem doktrín a strůjcem institucí, které později zmaří uskutečnění jakéhokoli rozumného projektu, jenž byl konečným cílem jeho usilování.

Nejsem však příliš nespravedlivý, když v neutuchající lopotě Shromáždění nenalézám vůbec nic, co by si zasluhovalo pochvalu? Nepopírám, že by se mezi tou nekonečnou spoustou násilných a pošetilých činů nedalo najít i něco dobrého. Kdo ničí všechno, odstraní zajisté také nějakou křivdu. Kdo buduje

vše odznova, má naději, že se mu podaří vytvořit i něco prospěšného. Aby vůdcům Francie mohlo být přičteno k dobru to, co učinili jako uzurpátoři moci, nebo aby mohlo něco omluvit zločiny, díky nimž této moci nabyli, museli bychom mít jistotu, že stejných věcí by nebylo lze dosáhnout bez vyvolání revoluce.

Tak tomu však zcela nesporně nebylo – vždyť v podstatě každé z jimi přijatých opatření, které není zcela dvojznačné a problematické, bylo buď dobrovolným ústupkem krále postoupeno k rozhodnutí svolaným Stavům, nebo obsaženo v instrukcích a požadavcích předaných delegátům. Odhodlání zrušit určité praktiky bylo správné; měly však takovou povahu, že kdyby zůstaly, jak byly, do skonání věků, žádnému stavu by ze štěstí a blaha mnoho neubraly. Zlepšení, jež přineslo Národní shromáždění, jsou povrchní, chyby, které napáchalo, fundamentální.

Ať už je tomu jakkoli, přál bych si, aby mí krajané spíše doporučovali našim sousedům následovat příkladu britské konstituce, než aby u nich hledali vzory na její vylepšení. V ústavě mají Britové neocenitelný poklad. Nepopírám, že ani oni nejsou ušetřeni jistých důvodů k obavám a stížnostem, ty však nejsou zapříčiněny konstitucí, ale jejich vlastním chováním. Jsem přesvědčen, že za naše šťastné postavení vděčíme své konstituci, a to konstituci jako celku, a ne nějaké jedné její části; máme co děkovat tomu, co jsme v průběhu mnoha změn a reforem zachovali, jakož i tomu, co jsme upravili a přidali. Náš lid nachází dost příležitostí k uplatnění opravdu vlasteneckého, svobodného a nezávislého ducha při ochraně toho, co má, před narušením. Nevylučuji ani změnu, ale měnil bych něco jen proto, aby byl zachován celek. Po léku bych sáhl jen v případě vážné choroby. Ve svých činech bych se držel příkladu předků. Rekonstrukce by měla v co možná největší míře dodržet stavební sloh budovy. Politická obezřetnost, ostražitá rozvaha, mravní spíše než povahová nesmělost – to patřilo k hlavním zásadám, kterými se naši předkové řídili v rozhodujících okamžicích. Jelikož nebyli osvíceni světlem, které – jak se nám tvrdí – zalilo v takové intenzitě hlavy francouzských gentlemanů, jednali pod hlubokým dojmem lidské neznalosti a omylnosti. Ten, který je stvořil takto omylnými, je odměnil za to, že ve svém chování dbali své přirozenosti. Napodobme tedy jejich obezřetnost,

chceme-li si zasloužit jejich štěstí a podržet jejich odkaz. Přidávejme, budeme-li chtít, ale uchovejme, co oni zanechali, a stojíme na pevné půdě britské konstituce, spokojme se s tím, že budeme hazardní vzlety francouzských aeronautů udiveně pozorovat, a nepokoušejme se je po nich opakovat.

Upřímně jsem se Vám svěřil se svým přesvědčením. Myslím, že Vaše názory pravděpodobně nezmění. Nevím ani, zda by to bylo správné. Jste mladý, věst nemůžete a osudy své země sdílet musíte. Možná za nějaký čas, až vaše země dostane jinou vládní formu, Vám snad moje úvahy budou trochu užitečné. V nynější podobě jistě nezůstane, ale než vše s konečnou platností vykrytalizuje, bude nucena projít – jak praví jeden náš básník – „velkou rozmanitostí neozkoušeného bytí“²¹¹ a ve všech těch převtěleních se očišťovat ohněm a krví.

Není toho mnoho, co by doporučovalo mé názory, krom dlouhého pozorování a velké míry nestrannosti. Jsou to názory člověka, jenž nikdy nebyl nástrojem moci, nepochleboval velikosti a svými posledními činy se nechce zpronevěřit svému životnímu krédu. Člověka, jehož bezmála celé veřejné působení bylo bojem za svobodu jiných, v jehož hrudi nikdy nezažehlo trvalý a vášnivý hněv nic vyjma toho, co pokládal za tyranii, a který ze své účasti na snaze lidí dobré vůle o odsouzení výnosného útisku ukrádal hodiny, aby je věnoval vašim událostem, a je přesvědčen, že tím nezradil své obvyklé poslání. Člověka, jenž příliš netouží po počtách, vyznamenáních a požitcích, a vůbec je nečeká, který nijak nepohrdá slávou a nebojí se pomluv, vyhýbá se sporům, ale odváží se otevřeně zastávat své přesvědčení. Jsou to názory člověka, jenž chce uhájit spojitost a soulad, ale je ochoten je bránit i proměnou prostředků umožňující udržet směřování k danému cíli, a kdyby se snad plavidlo, na němž pluje, mělo začít v důsledku nerovnoměrného zatížení naklánět na jednu stranu, přál by si přesunout váhu svých argumentů – jakkoli je nicotná – na stranu druhou, a přispět tak k zachování rovnováhy.

FINIS.